

A MOZI MOSTOHAGYERMEKEI

Ha a kisfilmek a filmgyártás és forgalmazás mostohagyermekai, az ismeretterjesztő filmek még a kisfilmek családjában is a szegény rokon szerepére kényszerülnek. Már ami a nyilvánosságot, a kritikát és a propagandát illeti... A kritikus önkritikája helyett, hadd indokoljam: témájuk annyira szerteágazó, tartalmuk — a vásznon közreadott természettudományi, történelmi, művészettörténeti ismeretek régiója — az adott problémában és témában járatlan, vagy legalábbis az erre felkészült rendezőnél járatlanabb bíráló számára — megítélhetetlen. Most is, amikor kivételesen mégis a mozik tanrendjéhez, a legújabban bemutatott ismeretterjesztő kisfilmekhez szeretnék néhány gondolatot fűzni, elsősorban módszertani, esztétikai oldalról közelíteném meg a kérdést.

TÖRTÉNELMI LECKE — NÉZŐKNEK

Érthető és helyeselhető, hogy évfordulók hetében, hónapjában a tanrend egyensúlya megbillen: fő tantárgyunk és témánk a történelem. Gazdag új anyag és indokolt ismétlés, a bemutatókon kívül aktuális repríz. A magyar internacionalisták filmjén, a Lestár János rendezte *Forgószélen* kívül, külön film idézi Várnai Zseni történelmi szerepre nőtt Katonafiamnak című versét, és az októberi őszirózsás forradalom emlékére újíttatták fel Bokor László Károlyi Mihályról forgatott kisfilmjét.

Kezdjük a felújítással: másodszorra úgy tűnik, hogy ez a legokosabban komponált, legarányosabb és leghatásosabb film a három közül. Szerencsésen egyesíti a történelmi ismeretanyag közlő elemeit a „színes” riporterlemekkel, variálja az évtizedes híradókockákat, a közelmúltban forgatott képsorokkal. Jó didaktikus érzékkel biztosítja, egyfelől a tájékoztatlan nézők tájékoztatását (a történelmi összefüggések fő vonalának érzékeltetésével), másfelől viszont a történelemben járatos nézők is megtalálják az érdeklődés felkeltéséhez és fenntartásához szükséges új információkat. Csak a befejező képsor felesleges pátoszát tudnánk feladni!

Sajnos nem feledi, hanem folytatja ezt a pátoszt a *Forgószél* expozíciója. Nyilvánvaló, hogy az ünnepi alkalom indokolta és ihlette a hangvétel ünnepélyességét, de ennek hatása, meggyőző ereje mégis kétes. Mint ahogy vitatható, a rendelkezésre álló tényanyag — híradóképsorok dokumentumfotók — játékfilmelemekkel való kiegészítése is.

A félreérthetetlen kommentár, az egyes képek, képi idézetek forrásának megnevezése nem csökkentené, hanem erősítené a dokumentumok hitelét. Erről a hitelről egyébként a filmen megidézett élő hősök kell, hogy kezeskedjenek. Egykori internacionalisták, akik most a kamera előtt vallanak tegnapi hőstetteikről. Az elgondolás — a történelem kortársainak emlékeit rögzíteni — kitűnő, és nemcsak az évforduló, de az évtizedek múlása is időszerűvé teszi. De mintha a rendező, tekintetét az utókorra vetve, teljességre törekedett volna. Túlságosan sok alakot idézett meg ahhoz, hogy egyről eleget mondhatott volna.

Hiszen a történelmet idéző kisfilmek, ezt Kolonits Ilona *Katonafiamnak* című munkája is bizonyítja, nem egy korszak történelmének tolmácsai, lehetőségeik korszakos tablók helyett inkább a részleteket kiemelő, közelhozó premier planokba érvényesülnek. A Várnai Zsenit megszólaltató kisfilm egyetlen vers történelmi szerepéről szól. A sajnós már túlságosan is ismerős híradó snittek, ezúttal a verssorok tartalmát kísérik. A rendező mintha egy kicsit tartana attól, hogy a néző — vagy más — számonkéri tőle az események fő vonalát. Érzelmi hatásának csúcspontját — helyes kompozíciós érzékkel — a film akkor éri el, amikor a versé a főszerep.

A LEGSZEBB ÓRA: MŰVESZETTÖRTÉNET

A hét legszebb kisfilmjét Siqueirosnak köszönhetjük. Azért neki, mert az alkotók, Csőke József rendező, Fífilina József operatőr, Czígány Tamás és Bernáth László,

tisztelettel és illő alázattal átadták a művésznek a főszerepet. A mexikói táj, az azték kultúra minden emléke szinte csak felkészít bennünket a találkozásra — a művekre. Lehetne ezúttal is vitakozni a film didaktikai arányain, azt hiszem valamivel több konkrét életrajzi és művészettörténeti adalék nem közömbösítette, de még csak nem is csökkentette volna az esztétikai élményt, ám maga az elkészült film „kivédi” az ellenérveket. A szavakban rögzíthetetlen színorgia, az alkotás folyamatának és a születő új technikának, valamint a monumentálisnak az érzékeltetése így is elragad. Igaz, Siqueiros művészete hihetetlenül „filmszerű”: a színekben, arcokban izzó drámák, a képeket valósággal mozgásba lendítő dinamizmus, amely a forradalmár mexikói festő képeinek sajátja, nagyszerűen érvényesül a vásznon.

Mindössze egy módszertani kérdést szeretnék szóvá tenni. Képzőművészeti filmjeink gyakran, és helyesen, élnek a részletek kiemeléseként módszerével. Csakhogy a rész értékét mindenkor az egészben elfoglalt helye, szerepe motíválja. Eppen ezért a néző szempontjából, főként először látott alkotásnál, nem lehet közömbös a sorrend. A képből kiemelt részt sem megítélni, sem rögzíteni nem tudjuk mindaddig, amíg az egészre nem vethetünk legalább egy pillantást.

PSZICHOLÓGIA: MÓDSZEREK ÉS „MÓDSZEREK”

A hét kisfilm-tanrendjének kiemelkedő „órája” volt Vas Judit *Módszerek* című lélektani filmje. (Pszichológus szakértők: Mérei Ferenc és Kántás László, operatőr: Herskó Anna) Hadd szóljunk ezúttal, idézőjel nélkül — a módszerről. Ez a Kurt Levin csoportlélektani kísérletét felidéző és azt óvodás korú gyerekek között megismétlő, dokumentáló kisfilm, didaktikai szempontból is tökéletesen kiegyensúlyozott. Világosan és megjegyezhetően közli, már a film elején a film megértéséhez szükséges, és a néző ismereteit bővítő tényanyagot, a kísérlet feltételeit; és hasonlóképpen rögzíti a kísérlet (és a kisfilm) végén. Nem azért, mintha Vas Judit nem bízna a képekben, hanem azért, hogy a summázással a továbbgondolkodásnak is irányt szabjon.

Ez azért is lényeges, mert a film témája, problémafelvetése és állásfoglalása félreérthetetlenül túlnő a képi anyagon. A kísérlet ugyanis a gyerek-közösségek vezetésének módszeréről szól. A filmen háromszor hat óvodást látunk, akik nagyjából — csoportlélektani szempontból — hasonlóak. Közös tevékenységük az alkotó játék, történetesen a gyurmázás. Az egyik csoport tagjainak kizárólag piros tojásokat szabad készítenie, munka közben pisszenni sem mernek, s az óvónő a folytonos

Siqueiros egyik alkotását kommentálja a róla készült filmben. Rendező: Csöke József

siettetéssel, szigorú kritikával megfosztja őket a sikerélménytől. A másik anarchikusan szabadjára engedett csoportban a munkából jó részt veszekedés, tombolás, zúrvar lesz. Míg a harmadik, demokratikus szellemben nevelt közösség tagjai, egymással versengve, egymást segítve, szabadon szárnyaló fantáziával gyártják a tarka nyuszikat, csirkéket a húsvéti gyurma-kirakatba. A kisfilm egy öt hónapig tartó, hetenként háromszor tizenöt perces pedagógiai kísérlet folyamát és eredményeit sűríti. És közben — ami nem utolsó szempont — bűbajos film is. Herskó Annának sikerült a műtermi körülmények között, teljesen természetes óvodai arcokat és magatartást fotografálnia. Tartalmi és formai szempontból is szerencsés ötlet, hogy a kísérlet utolsó momentuma, a gyurmaalkotások kirakata a filmen — kiszínesedik. Ez is érzékelteti, hogy az alkotók — jó pszichológusok. Nemcsak a csoportlélektan, hanem a nézők lélektanát is ismerik.

Tágabb értelemben a lélektan körébe utalnám — bár nem egyértelműen ismeretterjesztő film — a *Madonnákat* is, Kolonits Ilona filmjét. Az anyaságnak ez a film-apoteózis voltaképpen nem mond többet, mint amit amúgyis tudunk: az anyaság — az emberi, asszonyi lét legnagyobb élménye. A pesti, moszkvai, fokföldi, vietnami anyák sorsát idéző képekkel pedig a gyermekek és anyák eltérő sorsát, közös érdekét érzékeltetnék. A felvételek és rep-rók szépségéhez nem férhet kétség. Lélektanból azonban, az alkotók rosszul vizsgáztak: a szavak nélkül hozott, szebbnél szebb képek, idézzenek idillt, vagy drámát, komponálatlan egymásutánjukban, együtt nem erősítik, hanem — közhelyekké oldódva, közhelyekbe fonódva — gyengítik egymást.

SZABADFOGLALKOZÁS: JÁTÉK A BÁBUKKAL

Szerencsére, két lyukas óra is akadt a kisfilmek tanrendjében. Mindkettőt kötetlen foglalkozásnak —, a játéknak szentelték az alkotók. A szándékról a legmelegebb rokon-szenvvel, az eredményről a legnagyobb szkepszissel szólhatunk.

Várnai Zsuzsanna a *Katonafiannak* című film egyik híradó-kockáján. Rendező Kolonits Ilona

Először a nagyon tehetséges Czizgány Tamás *Döntetlen*-je, — amelynek címét a film közepén túl, szándékát azon túl sem tudtuk meg, Foky Ottó hadrendbe sorakozó bábfigurái kedvünkre való mérközését, bevallom, nagyon nehezen tudtam összekötni a sakkzó emberek közelképének látványával, és (mégint csak módszertani probléma) a film nagyrészt ezen ezt az összefüggést, a film gondolatát kerestem.

Felajzott szemmel-szívvvel vártam viszont Kis József *Obrazcovnál* tett filmes látogatását. Obrazcov nemcsak a világ egyik legnagyobb báb-művésze, de a világ egyik legjobb riportalánya is. A kisfilm azonban sajnós, egyikből sem sokat árul el. Attól a perctől kezdve, amikor megtudjuk, hogy Obrazcov a magyar filmesek „szerencséjére” éppen ott tartózkodott saját színházában, amikor filmezni óhajtották — mi-csoda véletlen! — valahogy elvesztettük vele a kontaktust. A mester lakásában tett látogatás — baráti beszélgetés, művészi interjú helyett — egy múzeális értékű kuriózum-gyűjtemény képes leltárivá kerekedett. Az ember elől elfogják a levegőt — a tárgyak... Igaz, az utolsó pillanatban, mintha a rendező is feleszmélne, megpróbálja a tárgyak és állatok szerelmesének szenvedélyt kontaktusba hozni a művészetével — de ez már nem kárpótol a korábbi percek elmulasztott lehetőségeiért.

FÖLDES ANNA